

immár magyar ragokkal ellátva – tehát magyarként – szerepelnek benne (pl. *uluues megaia, petre zenaia*, BÁRCZI, TihAl. 30–31, 41, ahol a *megye* és a *széna* szó szláv eredetű). Végezetül arról sem feledkezhetünk meg, hogy ha a magyarok a nagyobb települések, vizek nevét – mint már önálló névadásunk előtt létező elnevezéseket – átvették, ezek egy részét lefordították saját nyelvükre (pl. *Zemogny – Földvár*), illetve a szláv eredetű helynév körzetének mikrotoponimiáját – ami a terület intenzív "belakására" vall – saját nyelvükön alkották meg. Az önálló magyar (finnugoros jellegű) helynévadás történetében tehát a 985–1055 közti időt döntő fontosságúnak kell tekintenünk: a kialakulás és a megerősödés időszaka ez.

KRISTÓ GYULA

Népetimológia és/vagy az értelmiség elmeéle a ragadványnévadásban

Jól ismert a becéző- és ragadványneveknek az a csoportja, amelyben az eredeti nevet idegen megfelelője, annak valamilyen változata, ill. hasonló hangzású tulajdonnév helyettesíti (vö. HAJDÚ M. 1974, 184–9; B. GERGELY P. 1977, 166–7). ZOLNAY–GEDÉNYI kéziratos argószótárában is több ilyen található: pl. *Csárli* – Pulszky Károly).

Az idegen és a magyar név egészen más viszonya figyelhető meg azokban a ragadványnevekben, amelyeket megfelelő ismeret híján népetimológia eredményének tekinthetnénk pl. *Bádog Leó* (P. Badoglio). Tudva azonban, hogy 1935–36 táján az olasz katonáknak az abesszíniai háborúban tanúsított hősiességük nem mondható magatartása nálunk is beszédtema volt a politikai eseményeket figyelemmel kísérők körében – itt a *Leó* oroszlánév és a *bádog* jelző kontrasztja nyilván nagyon is tudatos, ironikus ragadványnévadásnak tekinthető. A *Bádog Leó*-nak párja is van: *Bedöglió*, hogy ne hagyjon bennünk kétséget afelől, hogy esetünkben nem az ismeretlen hangsor pusztá értelmesebbé rejlett a névadási szándék mögött. Még néhány példa: *Barom úr* (J. Barrymore am. színész), *Egoista Bitang* (Egisto Tango ol. karmester), *Ellen Delon* (Alain Delon fr. filmszínész). Bár az eddigi példák is bizonyítják, hogy itt nem a népetimológia jelenségével állunk szemben, végezetül egy magyar személynév hasonló változatát is bemutatom: *Giccsfaludi Stréber Zsigmond* (Kisfaludi Strobl Zsigmond szobrász).

Az ilyenfajta névadást ZOLNAY VILMOS ál-népetimológias ragadványnévadásnak tekinti. Én szívem szerint inkább nevezném ezt "pesti" etimológiának, mivel itt egyfajta értelmiségi nyelvi és szellemi játéknak fogható fel a névalkotás. Főleg újságírók, művészek gyakorolhatták. ZOLNAY adattárában is irodalmárok, politikusok és művészberek, tehát ismert személyiségek ragadványneveit találjuk.

Ebben a típusban létezik egy jóval összetettebb említőnévcsoporthoz is. Az említőnév itt is minden esetben tulajdonnévi eredetű. Két idevágó példacsoporthoz is idézhetünk.

1. Olyan személy neve adja az alapot, aki valamilyen kapcsolatban van a megnevezettel (pl. azonos vagy rokon foglalkozás). Az említőnevek csípősen, olykor durván utalnak a megnevezett negatív tulajdonságaira. B. GERGELY PIROSKA is megjegyzi (i. m. 166), hogy a ragadványnév-alkotásban nagy szerepet töltenek be az obszcén szavak. Ezek minden esetben pejoratív tartalmat fejeznek ki. Az itt szereplő példákat a nyomdafestéket is tűrő nevekből válogattam.

Galambos Erzsébet: *Claudia Ordenaré* (Claudia Cardinale)

Pécsi Ildikó: *Anita Seggberg* (Anita Eckberg)

Greguss Zoltán: *Csalsz Lafton* (Charles Laughton)

Dene József (operaénekes): *Dietrich Fuser Diskau* (Dietrich Fischer-Diskau)

Komlóssy Erzsébet: *Elisabeth Schnapskopf* (Elisabeth Schwarzkopf)

Házy Erzsébet: *Elisabeth Téboley* (Elizabeth Taylor)

Major Tamás: *Eltolt Brecht* (Bertolt Brecht)

Darvas Iván: *Gene Kelly* (Gene C. Kelly)

Ugyanez a típus, de többszörös áttétellel és bonyolultabb formában, tulajdonképpen mondatként, ill. összetett mondatként:

Antal István: *Assisi Liszt Ferenc* (Assisi Szent Ferenc és Liszt Ferenc nevéből)

Váradai Hédi: *Marlene Dietrich* (Marlene Dietrich).

2. Olyan említőnévre is találtam példát, amelyben a tulajdonnév nem személynév, hanem mű címe: Karády Katalin: *A bahcsiszteráji szökőtyúk* (Puskin: A bahcsiszteráji szökőkút). Ez az említőnév az életsorsra, eseményre utaló szemantikai csoportba sorolható (vö. KÁLMÁN B. 1989; PAIS D. 1966).

A ragadványneveknek tehát létezik egy olyan csoportja, amelyet a népetimológiai szóalkotás mintájára hozhatunk létre. Ez a típus annál nagyobb hatást ér el, minél több rokonság van az eredeti és a felhasznált személynév (ill. tulajdonnév) viselője között, és a megnevezettnek egy jellemző tulajdonságára, életsorsbeli eseményére stb. minél szellemesebben, minél leleményesebben szójárással világít rá.

Irodalom

Forrás: ZOLNAY VILMOS és GEDÉNYI MIHÁLY argógyűjteménye, cédulaanyag. Megtalálható: MTA Nyelvtudományi Intézet.

B. GERGELY PIROSKA, A kalotaszegi magyar ragadványnevek rendszere. Bukarest, 1977.

HAJDÚ MIHÁLY, Magyar becézőnevek (1770–1970). Bp., 1974.

KÁLMÁN BÉLA, A nevek világa. Debrecen, 1989.

PAIS DEZSŐ, Régi személyneveink jelentéstana. MNyTK. 115 [1966]

KUGLER NÓRA